

ЕНЕРГЕТСКА БЕЗБЕДНОСТ КАО ФАКТОР СПОЉНЕ ПОЛИТИКЕ САД НА ПОЧЕТКУ 21. ВЕКА

Саша Николић, капетан корвете

Сједињене Америчке Државе морају се суочити са чињеницом да је њихов циљ – „енергетска независност“ све нереалнији. Са око 5% светског становништва троше око 25% нафте која се произведе у свету, а због свог економског напретка постале су зависне од нафте из увоза. Данас је зависност од увоза око 60%, а очекује се и даљи раст у наредним деценијама. Главни потрошачи енергије, пре свега САД, али и остале земље, уочавају да све више зависе од увезених енергената, што повећава њихову стратегијску рањивост и ограничава способност да остваре широк дијапазон циљева спољне политике и националне безбедности. Енергетска безбедност представља све значајнију карактеристику у међународним односима, па самим тим утиче и на ефикасност спољне политике САД.

Кључне речи: *нафта, енергетска безбедност, геополитика, САД, Русија и Кина.*

Увод

Поред регионалних сукоба, грађанских ратова, побуна и тероризма, који данас представљају најраспрострањеније претње глобалној безбедности, постоји још једна, можда и већа претња која се надвила над нестабилним подручјима: интензивно надметање великих сила ради контроле, поседовања и дистрибуције енергије.

Велике силе одувек су се бориле за контролу над важним изворима богатства и надмоћи. Данас се Сједињене Државе, Русија и Кина надмећу за енергетска богатства у подручјима Персијског залива и Каспијског језера. За све три државе глобални проток нафте има пресудну важност и све оне настоје да остваре одређени степен контроле над политичким збивањима у најважнијим подручјима производње нафте. Све три су разместиле своје војне снаге на тим просторима или успоставиле војне везе са пријатељским владама.

Како буде расла глобална потражња за нафтом, због чега ће се све већи број држава ослањати на подручја богата тим енергентом, тако се може очекивати да ће три велике силе јачати своје стратегијске позиције и покушати да зауставе утицај супарника.

Енергетска безбедност као део опште безбедности

Највећи број теоретичара не спори да безбедност представља једну од најфундаменталнијих потреба, што подразумева гаранцију сигурности и благостања, економске стабилности, друштвеног реда и слободног живота без страха. Као таква, безбедност у најопштијем смислу означава одсуство, односно слободу од страха као и одсуство претњи. Безбедност представља универзални циљ за све и прва је дужност националне и међународне политике. Исто тако, имајући у виду да је безбедност једна од темељних потреба, вредности и интереса појединаца, друштва, државе и међународног система у целини, важан аспект безбедности подразумева и способност да се достигну ниво безбедности очува и унапреди. У условима глобалног друштва у настајању и значајно измењеном контексту безбедности, безбедност добија много другачије значење у односу на традиционално схватање. То значи да концепт безбедности подразумева знатно шири контекст од традиционалних преокупација о националној безбедности и војним претњама.¹

Опстанак и напредак сваког друштва, без сумње, зависи и од тога колико лако може доћи до енергије, односно од тога у којој мери му је енергија доступна. Од педесетих година 20. века не поставља се питање да ли ће свет остати без фосилних горива, већ када ће се то догодити.² Нафтни шок 1973. године поставио је проблем енергетске безбедности на дневни ред светске политике. Данас је тема енергетске безбедности у врху приоритета спољне политике многих земаља.

Када је реч о дефиницији енергетске безбедности, требало би размотрити различите аспекте значења овог појма. Иако је у развијеном свету уобичајена дефиниција енергетске безбедности једноставно доступност енергента, и то у довољној количини и по прихватљивим ценама, стабилност ис-

¹ Види шире: Станислав Стојановић, „Безбедносни ризици глобализације“, докторска дисертација *Војно дело*, бр. 4–5, Београд, 1997.

² Откако је амерички геофизичар Marion King Hubbert 1956. године предвидео да ће „врхунац производње нафте“ („Peak oil“) у САД бити достигнут 1970, у остатку света трају расправе о томе када ће светске резерве нафте неминовно и рапидно почети да опадају.

порука, као и физичка безбедност гасовода и нафтовода, различите земље на различите начине интерпретирају шта овај концепт за њих значи.³

Земље извознице енергије усредсређују се на одржавање „безбедности захтева“ за њихов извоз, што, на крају, ствара надмоћни удео у приходима њихове владе⁴. Циљ Русије је да одржи државну контролу над „стратегијским ресурсима“ и стекне примат над главним ценоводима и тржишним каналима којима њихови бродови транспортују нафту на међународна тржишта.⁵

Земље у развоју брину како промене у ценама енергије утичу на њихов платни биланс. За Кину и Индију енергетска безбедност лежи у способности да се брзо прилагоде њиховој новој зависности на глобалном тржишту, што представља велики помак у односу на бившу посвећеност самодовољности. За Јапан то значи компензовање велике оскудице у домаћим ресурсима диверсификацијом, трговином и инвестирањем. За Европу, велики проблем представља зависност од увоза природног гаса.

Постојећи систем енергетске безбедности био је створен као одговор на ембарго арапске нафте из 1973. године, како би обезбедио координацију међу индустријализованим земљама у случају поремећаја у снабдевању, охрабрио сарадњу у области енергетске политике, избегао негативне последице по снабдевање и извознике одвратио од било какве будуће употребе „нафте као оружја“.⁶ Његови кључни елементи су Међународна енергетска агенција, основана у Паризу (IEA), чији чланови су индустријализоване земље; стратегијске залихе нафте, укључујући америчке стратегијске нафтне резерве; континуиран мониторинг и анализе енергетских тржишта и политике; као и конзервација енергије и координирано заједничко коришћење залиха у случају поремећаја. Након што је овај систем успостављен седамдесетих година 20. века, координирано коришћење стратегијских залиха догодило се само два пута: уочи избијања Заливског рата 1991. и у јесен 2005. након урагана Катрина.⁷

У последњих неколико година наглашена је потреба да се прошири концепт енергетске безбедности у две критичне димензије: препознавање гло-

³ Јелена Радоман: Секуритизација енергије као увод у енергетску безбедносну дилему, Безбедност западног Балкана, број 4, јануар-март 2007, стр. 36.

⁴ Daniel Yergin: „Ensuring Energy Security“, *Foreign Affairs*, Mart/April, 2006, Vol. 85.

⁵ Руска држава тренутно има контролу над већином стратешки важних делова руске привреде. Русија је своју моћ обновила у највећој мери захваљујући својим резервама нафте и природног гаса. Растуће цене енергената учиниле су Русију богатом, а Кремљу дале осећај да располаже моћном полугом утицаја. Тренутно, 30% количине гаса која је потребна ЕУ стиче из Русије. Од енергетског богатства Русија може да има користи само ако продаје нафту и гас. Сви велики „Гаспромиви“ гасоводи воде ка Западу. Руси су свесни чињенице да ће ако стварно покушају да потчине западну Европу прекидом снабдевања енергентима, заувек уништити свој углед снабдевача.

⁶ Daniel Yergin: „Ensuring Energy Security“, *Foreign Affairs*, Mart/April, 2006, Vol. 85.

⁷ Исто.

бализације система енергетске безбедности, које се може постићи нарочито ангажовањем Кине и Индије, као и схватањем чињенице да комплетан ланац снабдевања енергијом треба да буде заштићен.

Модел који је настао након кризе 1973. године, примарно се фокусира на изнајлажење решења за поремећаје у снабдевању које изазивају земље произвођачи. Данас је концепт енергетске безбедности проширен како би укључио заштиту читавог ланца снабдевања енергијом, као и инфраструктуре. У САД постоји више од 150 рафинерија, 4 000 платформи удаљених од обале, 160 000 миља нафтних цевовода, постројења за руковање са око 15 милиона барела нафте дневно за увоз и извоз, 10 400 електрана, 160 000 миља линија за трансмисију струје високог напона и милиони миља жице за дистрибуцију електричне енергије, 410 подземних поља за складиштење гаса, и 1,4 милиона миља цевовода за природни гас. При градњи светских комплексних интегрисаних ланаца снабдевања није се водило рачуна о безбедности у ширем смислу. После урагана Катрина и Рита рафинерије у Заливу и велики амерички цевоводи нису били у стању да функционишу — не зато што су били оштећени, већ зато што нису могли да добију струју.⁸ То је бацило ново светло на питање безбедности.

Димензије енергетске безбедности

Безбедност снабдевања енергијом је кључни елемент за функционисање модерних друштава. Димензије енергетске безбедности могу се поделити на стратегијску, политичку и војну.⁹

Стратегијска димензија енергетске безбедности

Огроман друштвено-економски и политички значај, исцрпљивост, необновљивост и неравномерна заступљеност у различитим деловима света основне су карактеристике нафте, важног елемента националног богатства и производних снага сваке државе. Због тога та минерална сировина има

⁸ Исто

⁹ Mika Purhonen: Dimensions Of Energy Security, 3rd EAPC/PfP Workshop on Critical Infrastructure Protection and Civil Emergency Planning Zurich, 22–24 September 2005, www.nesa.fi/publications/info/?id=72
Michael T. Klare: Krv i nafta, Znanje, Zagreb, 2005. стр. 87.

стратегијски значај.¹⁰ Мале могућности за замену на кратке стазе повећавају њену стратегијску вредност. Само ова питања, међутим, не чине нафту стратегијским фактором. На пример, жито се користи свуда и од виталног је значаја за људску врсту, али се не сматра стратегијским. Неравномерно располагање изворима релативно ретких ресурса, монополистичка контрола тржишта и могућност да се енергенти користе као политичко оружје чини нафту стратегијским фактором.

Стратегијска димензија нафте представља питање политике безбедности у многим државама потрошачима, а посебно у САД. У стратегији националне безбедности САД из 2006. године значајно место заузима питање енергетске безбедности. Као даљи правац у спољној политици наводи се отварање, интеграција и расподела енергетских тржишта, како би САД обезбедиле енергетску независност. У документу се истиче да ће америчка администрација сарађивати са земљама богатим изворима како би се повећала њихова отвореност, транспарентност и владавина права. То ће промовисати ефективну демократску владавину и привући улагања која су кључна за развој њихових ресурса и проширење опсега енергетских снабдевача.¹¹

Тежиште свеобухватне енергетске стратегије САД јесте што мање ослањање на иностране енергетске изворе. Диверсификација енергетских извора такође ће помоћи у ублажавању „нафтне клетве“ – тенденције да приходи од нафте стварају корупцију и спречавају економски раст и политичку реформу у неким нафтним државама. У великом броју таквих држава владајуће елите се богате, док народу ускраћују користи државног природног богатства. У најгорим случајевима, приходи од нафте финансирају активности које дестабилизују њихове регионе или поспешују насилне идеологије. Диверсификација набављача у оквиру и између региона умањује прилике за корупцију и смањује моћ неодговорних владара.¹²

Политичка димензија енергетске безбедности

Све земље потрошачи, укључујући САД, имају више ограничења када су у питању односи са државама произвођачима у ситуацијама када тржишта нафте постану тесна.

Прво, контрола над енормним приходима од нафте даје земљама извозницама флексибилност да усвоје политике које су супротстављене интере-

¹⁰ Петар Радичевић: *Минералне сировине у рату и миру*, НИУ „Војска“, Београд, 1995, стр. 42.

¹¹ „Стратегија националне безбедности САД“: *Информативни билтен превода*, ЦВНДИБ, Београд, 2006.

¹² Исто.

сима и вредностима САД. Услед тога што су богате нафтом, земље произвођачи могу слободно да игноришу политику и остварују интересе супротне националној безбедности САД.

Друго, зависност од нафте узрокује политичка престојавања која ограничавају способност САД да успоставља партнерства за постизање заједничких циљева. Можда најизраженији утицај настаје када државе зависне од увоза модификују своју политику како би биле ближе снабдевачима. На пример, Кина уравнотежава своје односе на Блиском истоку тј. са Ираном и Саудијском Арабијом и у Африци са Нигеријом и Суданом, због своје жеље да осигура снабдевање нафтом. Француска и Немачка, а са њима и велики део земаља Европске уније, много више се опиру супротстављању у тешким питањима са Русијом и Ираном због своје зависности од увезене нафте и гаса, као и због жеље да искористе пословне могућности у тим земљама. Губитак 2,5 милиона барела иранске нафте дневно имаће за последицу да се земље увознице противе да предузму акције против иранског нуклеарног програма.

Треће, високе цене и наизглед дефицитарно снабдевање ствара страх, што је посебно евидентно у Кини и Њу Делхију, као и у европским престоницама и Вашингтону, да садашњи систем отворених тржишта није у стању да осигура безбедно снабдевање. Садашње надметање довело је до тога да послови везани за нафту и гас укључују и политичке аранжмане, поред комерцијалних услова.

Кинеско инвестирање у нафту у Африци, које има велики публицитет, поред аранжмана да се нафта бродовима испоручује Кини, укључило је и финансирање инфраструктурних пројеката, као што су аеродроми, железница и телекомуникациони системи. За сада, ти аранжмани имају мало ефекта на светска тржишта нафте и гаса, јер су малог домета, али су забрињавајући, јер доводе до посебних политичких односа који намећу тешкоће Америци. Они дозвољавају увозницима да верују да су постигли безбедност путем повезивања са одређеним снабдевачима, уместо да то буде постигнуто одговарајућим функционисањем глобалног тржишта.

Четврто, приходи од извоза нафте могу да подрију локалну управу. Државе које су политички нестабилне и којима се лоше управља често имају проблем са одговорношћу у управљању великим приходима који долазе од извоза њихове нафте. Елементи добре владавине укључују демократски кредибилитет, низак ниво корупције, као и финансијску транспарентност. Производња у крхким демократијама, као што је то случај у Нигерији, може да буде подривена када се политичари или локални „господари рата“ фокусирају на одузимање закупнине на нафту и гас, уместо на дугорочније задатке управљања.

Када је потражња велика, највећи потрошачи нафте теже ка томе да постану посебно усредсређени на обезбеђивање снабдевања и игноришу ефекте свог инвестирања у корупцију и лоше управљање. На пример, у Су-

дану, упркос грађанском рату и кршењу људских права, кинеска влада и њена нафтна предузећа финансирају велике пројекте за снабдевање и инфраструктуру везану за нафту. Исто тако, Кина, Индија и неколико западно-европских држава настављају да инвестирају у Ирану, упркос његовој намери да настави са нуклеарним програмима.

Пето, значајан прекид у снабдевању нафтом имао би неповољне, како економске, тако и политичке последице у САД, као и другим земљама увозницама. Када се такав поремећај јави, он усмерава све текуће политичке активности у очајничком напору да се оствари повратак на нормалне околности. Штавише, ти напори укључују питања из домена спољне политике, као што је координација са другим државама за изналажење мера које ће ублажити последице поремећаја снабдевања. Неки од ових одговора могу да буду претходно планирани, као што је координирано пуштање у промет стратегијских резерви, али неки други би могли да буду исхитрени, неефикасни или, чак, контрапродуктивни.

Војна димензија енергетске безбедности

Континуирано снабдевање нафтом утиче на економску стабилност земље, усклађивање њене привредне структуре и обезбеђивање планиране динамике привредног раста, што се, у суштини, одражава и на њену одбрамбену способност. Земљама са богатим резервама нафте извоз те стратешки најважније сировине требало би да буде добра основа економске и политичке стабилности, као и чинилац војног јачања. Да би се предугледали могућа изненађења око снабдевања тим енергентом, многе земље, посебно најразвијеније, односно њихове војно-политичке организације, предузимају најразличитије мере, укључујући и војне интервенције у одређеним земљама, уколико се процени да постоји опасност да се поремете цене на тржишту нафте. Управо због тога, подручја богата лежиштима нафте била су, по правилу, извор криза. Нафта, како у сировом, тако и у прерађеном стању, неопходан је погонски материјал борбених и неборбених средстава оружаних снага.

Све је теже јасно раздвојити америчке војне операције усмерене на борбу против тероризма од оних које су замишљене да заштите енергетска богатства. Неки посматрачи виде директну везу између зависности САД од нафте, посебно из Персијског залива, и величине америчког војног буџета. Таква веза упућује на мишљење да уколико САД и њени савезници не би били зависни од те нафте, не би имали никакав интерес у том региону, те

би било могуће постићи знатна смањења америчког војног присуства у том региону. Овај аргумент указује на то да ако би држава смањила своју зависност, у том случају би се и војни буџет могао смањити.

Бар током наредне две деценије Персијски залив ће бити од виталне важности за америчке интересе који се односе на поуздано снабдевање нафтом, непролиферацију, борбу против тероризма и охрабривање политичке стабилности, демократије и јавног благостања. Сходно томе, САД би требало да одрже снажно војно присуство које омогућава брзо распоређивање у том региону. Било која држава (или подржавана група) која размишља о насилју било које врсте мора да узме у обзир могућност америчког предупредивања, интервенције или освете. Америчко војно присуство са својим капацитетом да интервенише, уколико се њиме мудро управља, може да одигра извесну улогу у стабилизацији овог високо осетљивог региона и учини многе државе у овом региону безбеднијим од непријатељских акција њихових суседа.

Неколико стандардних операција америчких регионално размештених снага дало је значајан допринос побољшању енергетске безбедности, а настављање таквих напора биће неопходно и у будућности. У Латинској Америци, америчкој Јужној команди, наређено је да ојача способност колумбијске војске да одбрани нафтоводе од герилских напада, а на основу ширења рата против тероризма. На Кавказу Европска команда доприноси рату против тероризма, оспособљавајући грузијске снаге за заштиту нафтовода Баку–Тбилиси–Чејхан. Тероризам и осетљивост снабдевања нафтом пружају и оправдање за напоре Европске команде да ојача способност ширења америчке моћи у Африци. И Команда за Азију и Тихи океан објавила је планове за ескадроне малих борбених чамаца за заштиту морског превоза нафте и одвраћања тероризма у Малашком теснацу, главној морској рути између Суматре и Малезије.¹³

Зависност САД од увоза нафте

У Сједињеним Државама нафта представља главни извор енергије и кључни је покретач привредног раста. Нафтом се обезбеђује око 40% државних енергетских потреба – много више него из било ког другог извора (графикон 1).¹⁴ Већина аналитичара верује да ће нафта још дуго бити најва-

¹³ Michael T. Klare: *Krv i nafta*, Znanje, Zagreb, 2005, стр. 93.

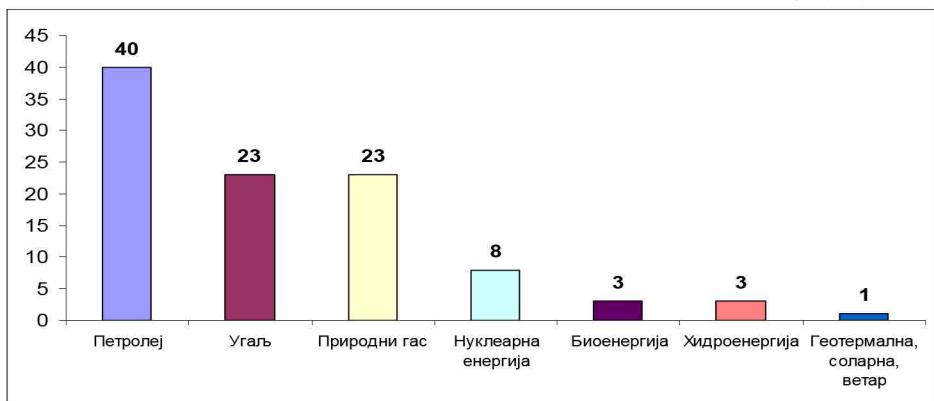
¹⁴ Council on Foreign Relations: „National Security Consequences of U.S. Oil Dependency“; Independent Task Force Report No. 58, 2006, p. 15.

жнији извор енергије у држави, јер су остали извори енергије преоскудни (природни гас, хидроенергија), прескупи (ветар, соларна енергија) или сувише штетни, јер изазивају пропратне ефекте (угљен-диоксид у случају угља, радиоактивни отпад у случају нуклеарне енергије). Нафта ће вероватно и у догледној будућности остати примарни извор горива за америчко друштво и системе индустрије и транспорта. У ствари, Министарство енергетике САД предвиђа да ће нафта 2025. године чинити отприлике 41% укупне америчке енергетске потражње, као и данас.

Графикон 1 – Потрошња примарне енергије у САД по изворима, 2005.

у процентима

Извор: Energy Information Administration (EIA), Annual Energy Review 2005.

Производња и увоз

Сједињене Државе биле су прва држава на свету која је на широј основи развила нафтну индустрију – подухват који је започео 1859. године, када су први предузетници пронашли нафту у Тутсвилу (Tutsvill), у Пенсилванији. Та је индустрија одиграла главну улогу у одржавању привредног раста Сједињених Држава у протеклих 148 година. Обилна домаћа производња нафте омогућила је настанак првих америчких великих мултинационалних корпорација, које су створиле већину богатства Сједињених Држава и током прошлог века упошљавале велики број радника.¹⁵

Готово је немогуће забележити све начине на које је нафта допринела пулсирању америчке привреде. Највећи део (68%) нафте у САД користи се

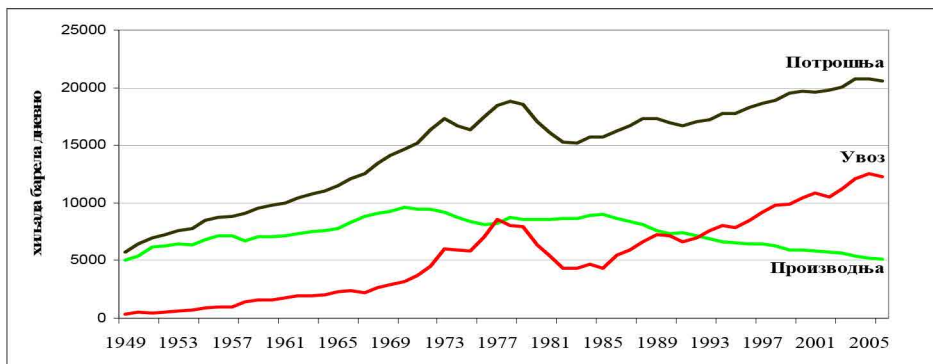
¹⁵ Michael T. Klare: *Krv i nafta*, Znanje, Zagreb, 2005, стр. 28.

за транспорт, а нафта задовољава 96% потреба транспорта.¹⁶ Та доминација нафте у сектору транспорта је резултат је њене релативно ниске цене у прошлости, а пошто има високу енергетску вредност и густину, подесна је за лако складиштење и транспорт. Управо је зависност система транспорта од течног горива оно што чини нафту тако значајном за економију САД.

До Другог светског рата САД су биле водећи светски произвођач нафте, без проблема удовољавајући властитим потребама и често производећи вишак за извоз. На пример, за време Другог светског рата Сједињене Државе могле су са домаћих поља црпети довољно нафте да удовоље огромним захтевима својих снага и снага савезника. Са америчких извора обезбеђено је шест седмина барела нафте коју су током рата потрошиле савезничке снаге. Премда су Сједињене Државе тада биле водећи светски произвођач нафте, председник Рузвелт и његови саветници страховали су да ће све већа ратна производња нагло истрошити домаће резерве, убрзати ослањање на увоз и, дугорочно, угрозити безбедност и добробит државе.¹⁷

Да би подмириле све веће потребе за енергијом, крајем четрдесет година Сједињене Државе почеле су да се ослањају на инострану нафту, па се удео увоза непрестано повећавао (графикон 2). Током педесет година, инострана нафта чинила је 10% укупне америчке потрошње; шездесетих 18%, а седамдесетих отприлике два пута толико.¹⁸ Неко време бележио се и раст домаће производње, чиме се у одређеној мери ублажавао економски учинак повећаног увоза енергије. Амерички доносиоци одлука били су алармирани седамдесетих година, када је увоз у САД порастао на 50 одсто.

Графикон 2 – Производња, увоз и потрошња нафте у САД 1949–2006.

Извор: Energy Information Administration (EIA), Annual Energy Review 2006.

¹⁶ Остало снабдевање обавља се природним гасом, алкохолним горивом произведеним углавном од кукуруза и мањим делом електричном струјом.

¹⁷ Michael T. Klare: *Krv i nafta*, Znanje, Zagreb, 2005, стр. 30.

¹⁸ Исто.

Полако, али сигурно, Сједињене Државе су због свог економског напретка постале зависне од нафте из увоза. Данас је зависност од увоза око 60%, а очекује се и њен даљи раст у наредним деценијама.¹⁹ Са нешто мање од 5% укупног светског становништва САД троше око 25% светске понуде нафте. Наставе ли се садашњи трендови, домаћа производња смањиће се до 2020. године за око 16,6%, са 8,4 на 7 милиона барела дневно, док ће се укупна потрошња повећати за 15,5%, са 20,6 на 23,8 милиона барела. То значи да ће се увоз, разлика између производње и потрошње, до 2020. године повећати за отприлике 37%, са 12,2 на 16,8 милиона барела дневно.²⁰

Табела 1 – Светска потрошња нафте по регионима/државама, 1990–2030.

милиона барела дневно

Регион/држава	Историја			Пројекција				
	1990.	2003.	2004.	2010.	2015.	2020.	2025.	2030.
САД	17,0	20,0	20,7	21,4	22,6	23,8	25,0	26,6
Јапан	5,2	5,5	5,4	5,2	5,2	5,2	5,2	5,2
Јужна Кореја	1,0	2,2	2,1	2,2	2,5	2,6	2,7	2,8
Русија	5,4	2,7	2,8	2,9	3,0	3,1	3,2	3,3
Кина	2,3	5,6	6,4	9,4	10,5	11,9	13,6	15,7
Индија	1,2	2,3	2,5	2,7	3,2	3,6	4,0	4,4
Блиски исток	3,5	5,4	5,7	7,1	7,8	8,4	9,1	9,8
Африка	2,1	2,7	2,8	3,3	3,9	4,3	4,6	4,9
Централна и Ј. Америка	3,8	5,2	5,4	6,5	7,4	8,2	9,0	9,7
Свет укупно	66,5	79,8	82,5	90,7	97,3	103,7	110,4	117,6

Извор: Историја-Energy Information Administration (EIA), International Energy Annual 2004, web site www.eia.doe.gov/iea.

Пројекција-EIA, Annual Energy Outlook 2007, web site www.eia.doe.gov/oiaf/aeo; and System for the Analysis of Global Energy Markets (2007).

¹⁹ Релевантне пројекције Министарства енергетике САД, EIA Annual Energy Outlook 2006, процењују да ће увоз у САД порастати са 59% од 20,6 милиона барела дневне потрошње нафте у 2006. години на 62,3% од 26,6 милиона барела дневне потрошње у 2030. години.

²⁰ Michael T. Klare: *Krv i nafta*, Znanje, Zagreb, 2005, стр. 82.

Утицај енергетске зависности на спољну политику САД

Главни потрошачи енергије – пре свега САД, али и остале земље – уочавају да су све више зависне од увезених енергената и да та, све већа зависност, повећава њихову стратегијску рањивост и ограничава њихову способност да остваре широк дијапазон циљева спољне политике и националне безбедности. Може се рећи да је у међународним односима настала енергетска безбедносна дилема.

Безбедносна дилема представља ситуацију у којој напори једног актера да увећа своју безбедност изазивају подозрење и страх другог актера. Други актер такве напоре доживљава као претњу својој безбедности, услед чега предузима сличне мере како би повећао своју предност у односима снага. Тиме напори првог актера бивају поништени, јер он после одређеног времена губи предност коју је стекао у односу на друге. Тада се поново јавља осећај страха и несигурности, који води ка новим активностима усмереним на повећање безбедности. Класичан пример ове појаве је трка у наоружању. Ако уместо оружја посматрамо енергетске потенцијале, видећемо да модел настанка безбедносне дилеме представља и модел односа САД и других енергетски зависних земаља.²¹

Нафта је заиста витална за САД. Иако су Сједињене Државе на трећем месту по производњи нафте, увозе око 12 милиона барела нафте дневно, што износи 60% укупне потрошње. Неки стручњаци процењују да са садашњим односом производње и потрошње у САД домаће залихе нафте могу да потрају још само 10 година.

Потпредседник Чејни био је председавајући Националне групе за развој енергетске политике, која је израдила документ под називом „Национална енергетска политика“, познатији као Чејнијев извештај, објављен у мају 2001. године (може се прочитати на интернет сајту Беле куће). Чејни је био председник и радне групе која је 16 месеци касније разрађивала документ о безбедносној стратегији САД. Укратко, овај извештај обрађује три главна питања:

- потреба за отварањем нових нафтних поља у САД (Аљаска, Мексички залив) и интензивирање употребе алтернативних енергетских извора;
- коришћење разноврсних извора снабдевања из иностранства. Земља не сме да се ослања само на традиционалне снабдеваче, као што су Саудијска Арабија, Венецуела и Канада, већ треба да се окрене и ка Русији, Капијском региону и Африци;
- спречавање ослањања само на аутоматизам тржишних сила за стицање приступа додатним изворима – влада треба да нађе начине да енергетским компанијама лоцираним у Америци отвори изворе нафте у страним земљама.

²¹ Radoman, Jelena: „Sekuritizacija energije kao uvod u energetsku bezbednosnu dilemu“, *Bezbednost zapadnog Balkana*, broj 4, januar–mart 2007. str. 37.

Извештај, такође, наглашава да ће блискоисточни произвођачи нафте „остати централне фигуре светске нафтне безбедности“ и да ће „Персијски залив бити главна мета америчке енергетске политике, али ће ангажовање (САД) бити глобално, са посебним нагласком на постојеће и нове регионе који ће имати велики утицај на глобални енергетски баланс.“²²

Зависност, исто тако, ставља САД у позицију све већег надметања са осталим земљама увозницама, пре свега са данас све развијенијим економијама Русије, Кине и Индије. У најбољем случају, ти трендови биће изазов за спољну политику САД. У најгорем случају, они ће довести до озбиљне затегнутости у односима између САД и тих земаља.

Једноставно речено, поуздано и приуштиво снабдевање енергијом – „енергетска безбедност“ – представља све значајнију карактеристику у међународним односима, па самим тим утиче и на ефикасност спољне политике САД.

Сједињене Државе и Персијски залив

Од свих подручја света у којима се производи нафта једино Персијски залив има довољно очуваних резерви да удовољи све већој америчкој и међународној потражњи у првим деценијама 21. века (табела 2).

Табела 2 – Залихе нафте и производња у Персијском заливу и другим подручјима, 2006. и 2025.

Поједине земље и подручја	Залихе		Производња			
	крајем 2006. (млрд. бар.) ²³	Постотак у укупним светским залихама	Производња у 2006. (мбд) ²⁴	Постотак укупне светске производње	Процењена производна способност у 2025. (мбд)	Постотак укупне светске производње
Иран	137,5	11,4	4,2	4,9	4,9	3,9
Ирак	115,0	9,5	2,0	2,4	5,2	4,2
Кувајт	101,5	8,4	2,7	3,2	5,1	4,1
Оман	5,6	0,5	0,7	0,8	–	–
Катар	15,2	1,3	1,1	1,3	0,8	0,6
Саудијска Арабија	264,3	22,0	10,7	12,6	23,8	19,1

²² Ivan Iveković: „SAD, Irak i geopolitika nafte“; *Republika* broj 308–309, maj 2003.

²³ Милијарди барела.

²⁴ Милиона барела дневно.

Поједине земље и подручја	Залихе		Производња			
	крајем 2006. (млрд. бар.) ²³	Постотак у укупним светским залихама	Производња у 2006. (мБД) ²⁴	Постотак укупне светске производње	Процењена производна способност у 2025. (мБД)	Постотак укупне светске производње
Уједињени Арапски Емирати	97,8	8,1	2,9	3,5	5,4	4,3
Персијски залив (укупно)	736,9	61,2	24,3	28,7	45,2 ²⁵	39,8
САД	29,9	2,5	8,4	9,8	9,4	8,2
Остатак света	441,4	36,3	52,0	61,5	58,9	52,0
Свет (укупно)	1208,2	100,0	84,6	100,0	113,5	100,0

Извор: Подаци за 2006. годину, *BP Statistical Review of World Energy June 2007*;

Подаци за 2025. годину, U.S. Department of Energy, Energy Information Administration, *International Energy Outlook 2005*.

После пада Пахлaviјеve династије и успостављања исламске републике Ирана 1979. године и након совјетске инвазије на Авганистан, председник Картер је изјавио да ће било који покушај непријатељевих снага да се пресече довод нафте из Залива бити сматран нападом на „виталне интересе“ САД, који ће бити заустављен на сваки начин, па чак и употребом војне силе.²⁶ Да би прошириле мрежу снабдевања нафтом и достигле умерен степен заштите од поремећаја у њеном дотоку са Блиског истока, Сједињене Државе могле су да покушају да повећају увоз од добављача ван Персијског залива, као што су Русија и Нигерија, али ни један од њих никада не би могао да произведе толико нафте да преусмери или само успори све веће ослањање САД на најважније произвођаче Персијског залива.

Подаци, које су прикупили Министарство енергетике и главне нафтне компаније попут Бритиш Петролеума (British Petroleum), јасно показују до којих ће граница Сједињене Државе и остале државе увознице нафте зависити од најважнијих добављача из Персијског залива. Пре свега, ту је питање потврђених резерви, подручје на којем Персијски залив нема супарника.

Потврђене резерве су познате залихе нетакнутог природног богатства нафте које је постојећом технологијом могуће црпети из подземних налазишта. Највећи део потврђених светских резерви налази се у само пет држава: Ирану, Ираку, Кувајту, Саудијској Арабији и Уједињеним Арапским Еми-

²⁵ Не обухвата Оман.

²⁶ Majkl Mandelbaum: *Treba li svetu golijat*, Filip Višnjić, Beograd, 2006, str. 91.

ратима, који заједно поседују око 716 милијарди барела нетакнуте нафте или 59% познатих резерви. Додамо ли томе залихе суседног Омана и Катар, укупан удео земаља Персијског залива пење се на 61%.

Поједнако важно је и питање капацитета производње или дневно произведених количина нафте. Већина држава произвођача у подручју Персијског залива започела је са бушењима пре неколико десетина година, и тек треба да развију сва своја позната нафтна поља. У складу с тим, оне ће у наредним годинама моћи знатно да повећају своју производњу. Пресудну улогу у том погледу има Саудијска Арабија. Премда је она већ данас први произвођач нафте на свету (табела 3), очекује се да ће њен удео у укупној светској производњи континуирано расти у наредним деценијама. Тако ће се, годину за годином, државе произвођачи нафте, из подручја Персијског залива, побринути за све већи удео у дотоку светске нафте.

Према Министарству енергетике тај удео ће нарасти са 30,2% у 2006. на 36% у 2025. години, а процењује се да ће 2030. године достићи 43% (табела 2).

Удео производне способности земаља Персијског залива још је важнији, јер државе на том простору троше мали део свог укупног нафтног производа, за разлику од осталих важних држава произвођача нафте које знатан део своје производње саме троше (табела 4). Државе произвођачи нафте из Персијског залива и даље ће већину своје производње усмеравати на међународна тржишта, јер су њихове домаће потребе мале.²⁷ Према Министарству енергетике укупна нафтна потрошња свих држава Блиског истока (укључујући и државе попут Турске, које нису произвођачи нафте) достићи ће 9,8 милиона барела дневно до 2030, док ће се њихова производња еномрно порастати до 47,9 милиона барела.²⁸ То оставља око 38 милиона барела нафте за извоз без којег би Сједињене Државе и остале државе увознице трпеле оскудицу нафте.

Табела 3 – Земље највећи произвођачи нафте 2006 (милиони барела дневно)

Ранг	Држава	Производња
1	Саудијска Арабија	10,7
2	Русија	9,7
3	САД	8,4
4	Иран	4,2
5	Кина	3,8
6	Мексико	3,7
7	Канада	3,3
8	Уједињени Арапски Емирати	2,9

²⁷ Michael T. Klare: *Krv i nafta*, Znanje, Zagreb, 2005, стр. 97.

²⁸ Исто.

Ранг	Држава	Производња
9	Венецуела	2,8
10	Норвешка	2,8
11	Кувајт	2,7
12	Нигерија	2,4
13	Бразил	2,2
14	Алжир	2,1
15	Ирак	2,0

Извор: EIA: *International Energy Annual (2000–2004)*, *International Petroleum Monthly (2005–2006)*.

Одржавање просперитета зависиће не само од поседовања довољних залиха нафте, већ и од тога да она и даље буде приступачна, јер би се, у супротном, повећали трошкови енергије и цела привреда нашла би се у рецесији. То значи да је у интересу Сједињених Држава да за све државе које троше знатне количине нафте осигурају постојање адекватне понуде, тако да несташница у било ком подручју не изазива панику куповине нафте која би подстакла раст цена негде другде, укључујући и Сједињене Државе. И овде пресудну улогу имају знатна повећања производње у Персијском заливу, чак и када би успели да постигну разноликост у увозу од осталих добављача, с обзиром на то да Персијски залив има природне залихе и производну способност да удовољи будућој глобалној потражњи и задржи цене на нивоима који су свима прихватљиви.

Табела 4 – **Највећи светски потрошачи, 2006. (у милионима барела дневно)**

Ранг	Држава	Потрошња
1	САД	20,6
2	Кина	7,3
3	Јапан	5,2
4	Русија	3,1
5	Немачка	2,6
6	Индија	2,5
7	Канада	2,2
8	Бразил	2,2
9	Јужна Кореја	2,2
10	Саудијска Арабија	2,1

Извор: EIA: *International Energy Annual (2000–2004)*, *International Petroleum Monthly (2005–2006)*.

Премда најважнији произвођачи нафте у Персијском заливу поседују довољно сачуваних природних залиха да удовоље будућим глобалним захтевима, нема гаранција да ће они и учинити све што је неопходно за повећање њихове производње која би удовољила тим потребама. Да би достигле захтевани ниво, државе Персијског залива морале би да инвестирају стотине милијарди долара у нову инфраструктуру и да од најважнијих међународних нафтних компанија набаве нове производне технологије, што су кораци које оне можда неће моћи или хтети да предузму. Гледале оне добронамерно или не на страна улагања, често су растрзане споровима и сукобима који лако могу да угрозе њихову способност да одрже своју производњу и испоруче је на међународно тржиште. Због тога ослањање на Персијски залив оптерећује Сједињене Државе одговорношћу да осигурају не само већу производњу већ и регионалну стабилност.

Највећу претњу по безбедност читавог региона представља тероризам. Многе од најокрутнијих терористичких организација у свету смештене су у Персијском заливу, а регионална нафтна постројења, веома осетљива и често повезана са америчким компанијама, одувек су била њихове мете. Будући да је нафта привукла Сједињене Државе у њихову средину, све што је на било који начин повезано са њима сматрају легитимном метом, укључујући и владе из тог подручја које сарађују са америчким нафтним компанијама.

Видљиве су и економске, технолошке, политичке и војне препреке. Премда су Сједињене Државе развијале пријатељске односе са многим најважнијим произвођачима, нарочито са Саудијском Арабијом, Кувајтом, Катаром и Уједињеним Арапским Емиратима, те државе нису желеле да буду сматране савезницима Сједињених Држава, посебно због повезаности САД са Израелом. Како остварити своје интересе и помоћи тим режимима, а да се у исто време избегне привид мешања у локалне послове био је и остао највећи проблем за Сједињене Државе.²⁹

Прво, треба пронаћи обилна средства да се постигну потребна побољшања у инфраструктури нафтне производње. Као што показују предвиђања Министарства енергетике, Саудијска Арабија требало би да до 2025. године подигне своју производну способност на 23,8 милиона барела дневно или за 122%, како би подмирила очекивану америчку и светску потражњу.

У Кувајту је, по уставу, забрањено страно власништво над нафтним природним богатством, а службена политика ограничава учешће страних фирми у готово свим осталим аспектима производње енергије. Остали персијски шеикати, Катар и Уједињени Арапски Емирати, наклоњенији су страним улагањима, али се и ту на путу повећане производње налазе законске и техничке препреке.³⁰

²⁹ Исто, стр. 102.

³⁰ Исто, стр. 101.

Ирак и Иран суочили су Бушову администрацију са другачијим склопом проблема. Обе земље поседују велика нетакнута природна богатства нафте. Међутим, две деценије рата и економских санкција, које су у ирачком случају наметнуле Уједињене нације, а у иранском Сједињене Државе, уништиле су домаћа нафтна постројења и ограничила њихову способност да повећају производњу. У 2007. Ирак је производио само 2,0 милиона барела нафте дневно, знатно испод свог максимума од 3,7 милиона барела у 1979. години. Дневна производња Ирана смањена је са 6,0 на 4,2 милиона барела. Јасно је да су потребна знатна страна улагања у обе ове земље за обнову њихових постројења и пораст производње, али таква улагања нису била извесна све док постоје економске санкције.

Ту су и подједнако несавладиве политичке и војне препреке. Од почетка 2001. до краја 2003. Бушова администрација ангажовала је огромна средства да стави под контролу подручје Персијског залива и повећа његову производњу нафте. Али, ти подухвати нису остварили своје темељне циљеве. Подручје је и даље нестабилно и оптерећено насиљем, а производња нафте није се знатније повећала.

Посебно су узнемирујуће околности у Ираку. Премда је председник Буш у мају 2003. објавио завршетак главних борбених операција, током лета и јесени ескалирали су напади на америчке снаге који су узроковали све бројније америчке и савезничке жртве. Сједињене Државе још увек се налазе у рату, а напори за пацификацију Ирака и експлоатацију његове нафте у пуном обиму још нису довршени. Та борба има своје успоне и падове, али се ниво насиља није смањило. Није могуће предвидети колико ће дуго рат трајати и која ће бити цена у доларима и људским животима.

Претња америчким интересима долази и од радикалног исламског режима у Ирану. Премда иранска влада веома обазриво избегава директан сукоб са Сједињеним Државама, Вашингтон и даље види Иран као опасност, нарочито у његовој способности да ремети танкерски промет кроз Хормушки теснац, виталан пролаз који повезује Персијски залив са светским океанима. Иранци, такође, поседују знатну залиху балистичких пројектила и хемијских средстава, а претпоставља се да развијају и нуклеарно оружје. Хоће ли се одржати постојеће стање, хоће ли се отворити пут мирољубивој промени власти или некој врсти насилне побуне која би, вероватно, изазвала и америчку војну интервенцију, није могуће рећи. Ипак, очигледно је да је Вашингтон све мање стрпљив и све забринутији због нуклеарног оружја, те да жели да отвори ирански нафтни сектор за страна улагања.

Суочена са тим проблемима и опасностима, Бушова администрација могла је извући само један закључак: да земље Персијског залива саме немају ни воље ни способности да повећају своју производњу нафте и заштите њен проток према иностранству. Да би се остварио енергетски план адми-

нистрације, изнет у Стратегији националне безбедности из 2006. године, Сједињене Државе морају да постану доминантна сила у подручју и да преузму одговорност за контролу над развојем, безбедношћу и производњом нафте најважнијих држава произвођача.³¹

Све већа нестабилност Персијског залива несумњиво наговештава да ће се присуство знатних америчких војних снага у региону наставити. На почетку 2004. у Ираку и Кувајту било је размештено 160.000 америчких војника, а још неколико десетина хиљада било је стационирано у Катару, Бахреину и Уједињеним Арапским Емиратима, те на палубама ратних бродова у Персијском заливу. Део тих снага биће повучен када (или ако) престану борбе у Ираку, али Министарство одбране не може значајније смањити број америчких трупа, јер би тиме угрозило способност Centcom³² да осигура прилив нафте из Персијског залива. Уз тако много још увек неразрешених питања и размирица, опасност од регионалног сукоба и оружане интервенције америчких снага остаје и даље велика.

Надметање са највећим конкурентима

Сједињене Државе одавно оружјем и војном обуком снабдевају пријатељске земље Персијског залива, а данас пружају помоћ могућим партнерима у каспијском басену. Русија наставља са наоружавањем некадашњих совјетских република на Кавказу и Средњој Азији, а постала је и најважнији војни добављач Ирана. Кина, делимично нова у том такмичењу, оружјем и војном технологијом снабдева Иран, а предузела је и заједничке војне вежбе са Киргистаном. Ти покушаји отпочели су већ почетком деведесетих година, након распада Совјетског Савеза, а уласком у 21. век само су још јачи.

Надметање те врсте спада у геополитику, односно борбу супротстављених сила ради контроле над територијом, природним изворима, виталним географским обележјима (лукама, рекама...) и осталим изворима економске и војне превласти. Таква такмичења утицала су на понашање европских сила на међународној сцени од 15. до 20. века и изазвала су стварање њихових прекоморских империја, изграђених, како је то приметио некадашњи саветник за националну безбедност Збигњев Бжежински, „...заузимањем и браћењем виталних географских тачака, као што су Гибралтар или Суецки канал или Сингапур...“³³. Да би оствариле своје циљеве, империјалне силе

³¹ „Стратегија националне безбедности САД“, *Информативни билтен превода*, ЦВНДИБ, Београд, 2006, стр. 47.

³² U. S. Central Command.

³³ Zbignjev Bžežinski: *Velika šahovska tabla*, CID Podgorica, 2001, str. 39.

држале су велике морнарице и експедицијске војске, те их упућивале свуда где су настојале да обезбеде или сачувају геополитичке поседе. Та надметања империјалних сила обликовала су највећи део политичке и војне историје протеклих векова.

Геополитичко надметање изазвало је и бројне сукобе за време хладног рата, иако је и идеолошко супротстављање у томе одиграло своју улогу. Сједињене Државе и Совјетски Савез надметали су се због контроле над земљама Блиског истока и Африке које су богате природним сировинама и имају стратегијски важне положаје. Завршетком хладног рата чинило се да то геополитичко надметање узмиче пред етничким и верским антагонизмима, као покретачком силом међународних безбедносних односа.

Геополитички фактор данас поново обликује стратегијска размишљања у најважнијим државама света. Да би Сједињене Државе успеле у том надметању Бжежински је, установио да „америчка спољна политика мора остати усредсређена на геополитичку димензију односа у свету“³⁴. То се односи на скоро свако подручје где се производи нафта, али ће у подручју око Персијског залива и Каспијског језера готово сигурно попримити свој најексплозивнији облик. Са око 70% познатих резерви светске нафте то подручје предодређено је да постане, по речима Бжежинског, велика „шаховска табла“ на којој ће Вашингтон, Москва и Пекинг одиграти своју борбу за превласт.

Сједињене Државе у потпуности намеравају да победе у том такмичењу. Потпуно упознати са зависношћу Сједињених Држава, амерички лидери одавно су настојали да контролишу нафту Персијског залива и чини се да су одлучили да и у будућности задрже ту контролу. Иста геополитичка шаховска игра управо се одвија око Каспијског језера и у средњој Азији. На сваки изазов америчким интересима у тим подручјима одговориће се пуном снагом америчке моћи.

Међутим, и Русија и Кина одлучне су да ојачају своје стратегијске позиције у том делу света. Иако немају америчку војну снагу, имају друге способности за надметање – географске, историјске и политичке. Блиски исток и средња Азија представљају простор далекосежних унутрашњих подела и сукоба које сваки важан учесник може искористити за преузимање предности или за заустављање својих супарника. Одређени успех било које силе у том великом такмичењу почива на комбинацији војне снаге, предности која произлази из географског положаја, економске моћи, стратегијске спремности, дипломатске лукавости и бројних других фактора. Трка за геополитичким предностима готово сигурно ће се убрзати у годинама које следе и постати најважнији узрок подела и криза у америчко-руско-кинеским односима.

³⁴ Исто, стр. 7.

Закључак

Фосилна горива ће, и поред све веће забринутости за глобално загревање, и даље остати доминантан извор енергије. Економски раст, којем ће све земље тежити у 21. веку, као и повећање броја становника довешће до све веће потражње за нафтом. Што буде већа стопа економског и демографског раста, то ће бити већа потрошња енергије, посебно нафте.

Сједињене Државе наставиће да се ослањају на увезену нафту да би задовољиле потребе за енергентима, а то значи да ће највећи глобални региони произвођачи нафте, као што је Персијски залив, и даље имати кључну улогу у геополитици. Енергетска безбедност биће један од главних изазова за спољну политику САД. Део овог изазова биће предвиђање и процењивање „шта ако“, тј. свих могућих опција. Диверсификација ће остати фундаментални почетни принцип енергетске безбедности када је у питању нафта. Међутим, биће неопходно и развијање нове генерације нуклеарне енергије и технологије „чистог угља“,³⁵ као и охрабривање све веће улоге разноврсних извора обновљивих енергетских извора, с обзиром на то да постају све конкурентнији. Исто тако, биће потребно инвестирање у нове технологије, почев од краткорочног, као што је конверзија природног гаса у течено гориво. Инвестирање у технологију у читавом енергетском спектру данас је актуелно, а имаће позитивне ефекте не само на будућу енергетску слику већ и на животну средину.

Снабдевање нафтом је међународни проблем због њене неравномерне географске расподељености: места на којима су највеће резерве на планети лоциране не подударују се са местима на којима су стопе њене потрошње највеће, а понекад су веома удаљена од њих. Регион Персијског залива и Каспијско подручје, под условом да не буде већих сукоба, знатно ће повећати могућности производње нафте, што ће довести до поваћавања опште важности тог региона на светском тржишту енергената.

Циљ Русије је да и даље има државну контролу над „стратегичким ресурсима“ и стекне примат над главним цевоводима и тржишним каналима којима њихови бродови транспортују нафту на међународна тржишта.

Азија ће бити предводник у повећању захтева за енергијом, замењујући Северну Америку као водећи светски регион у потрошњи енергије. Велики раст производње у најмногољуднијој земљи на свету, Кини, извршиће по-

³⁵ Технологија накнадног сагоревања (CO₂ се издваја након сагоревања фосилних горива), примењује се код стандардних електрана. Ту се угљендиоксид издваја из отпадних гасова у електранама (када је у питању угаљ ова метода је позната и као „чисти угаљ“). Након издвајања угљендиоксид се транспортује до одговарајућих локација за складиштење. Транспорт се врши путем цевовода, углавном најјефтинијег облика транспорта, а уколико цевовод није на располагању, поморским или копненим путем. Обе методе користе се за транспорт угљендиоксида за друге примене.

себно снажан притисак на глобалну потражњу за најповољнијим извором енергије у свету.

Уместо да на Кину и Русију гледа као на стратешке ривале, а на Саудијску Арабију као на партнера, америчка политика требало би да спозна да су интереси највећих светских увозника нафте сличнији него интереси највећег купца нафте и највећег продавца.

Литература

1. Council on Foreign Relations: „National Security Consequences of U.S. Oil Dependency“; Independent Task Force Report No. 58, 2006.
2. Daniel Yergin: „Ensuring Energy Security“, Foreign Affairs, Mar/Apr 2006, Vol. 85.
3. Džozef S. Naj: *Kako razumevati medjunarodne sukobe*, Stubovi kulture, Beograd, 2006.
4. Ivan Iveković: „SAD, Irak i geopolitika nafte“; *Republika*, broj 308–309, maj 2003.
5. Jelena Radoman: „Sekuritizacija energije kao uvod u energetsku bezbednosnu dilemu“, *Bezbednost zapadnog Balkana*, broj 4, januar-mart 2007, str. 36–44.
6. Majkl Mandelbaum: *Treba li svetu golijat*, Filip Višnjić, Beograd, 2006.
7. Michael T. Klare: *Krv i nafta*, Znanje, Zagreb, 2005.
8. Петар Радичевић: *Минералне сировине у рату и миру*, НИУ „Војска“, Београд, 1995.
9. Report of the National Energy Policy Development Group, National Energy Policy, May 2001.
10. Станислав Стојановић: „Безбедносни ризици глобализације“, докторска дисертација, Београд, *Војно дело*, број 4–5, НИУ „Војска“, Београд, 1997.
11. William F. Engdahl: *Stoljeće rata, Anglo-američka naftna politika i novi svjetski poredak*, AGM, Zagreb, 2004.
12. Zbignjev Bžežinski: *Velika šahovska tabla*, CID, Podgorica, 2001.
13. Energy Information Administration, www.eia.doe.gov
14. Institut for the Analysis of Global Security, www.iags.org/es.html
15. International Energy Agency, www.iea.org
16. The White House, www.whitehouse.gov/infocus/energy
17. U.S. Department of Defense, www.defenselink.mil
18. U.S. Department of Energy, www.energy.gov
19. United States Central Command, www.centcom.mil